

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Bakalářská práce

2013

Böhmová Michaela

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Profese kurátora pro mládež v systému sociálně-právní ochrany dětí

Autor: Michaela Böhmová

Vedoucí práce: doc. JUDr. Jan Hejda, Ph.D.

Studijní program Sociální pedagogika, specializace bezpečnostně právní

Datum odevzdání : 15.03.2013

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma
Profese kurátora pro mládež v systému sociálně-právní ochrany dětí

jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu
citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se
zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve
veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých
Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva
k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž
elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb.
zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby
kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází
kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských
kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

15.3.2013

Michaela Böhmová

Poděkování

Děkuji doc. JUDr. Dr. Janu Hejdovi, za jeho podněty a rady, které mi jako vedoucí mé bakalářské práce poskytoval při jejím zpracování.

ANOTACE

Bakalářská práce přibližuje profesi kurátora pro děti a mládež v systému sociálně-právní ochrany dětí. Teoretická část vymezuje základní pojmy vztahující se ke kurátorovi, popisuje legislativu a klienty kurátora. Uvádí možnosti opatření a trestů, která následují při opakovaných problémech klientů. Z poznatků a materiálů získaných v rámci své praxe je v praktické části vypracována koncepce profese kurátora.

ABSTRACT

Bachelor thesis profession of social worker for children and youth in the social-legal protection of children. The theoretical part defines the basic concepts related to the curator, describes legislation and clients curator. Lists options and punishments that follow repeated problems of clients. The knowledge and materials acquired through their experience of the practical is a concept profession curator.

Obsah :

ÚVOD.....	7
1 KURÁTOR PRO MLÁDEŽ.....	9
1.1 Vymezení pojmů.....	9
1.2 Náplň práce kurátora.....	11
1.3 Sociálně – právní ochrana dětí	13
1.4 Vybraná zákonná ustanovení	15
1.5 Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků České republiky	19
2 KLIENTI KURÁTORA PRO MLÁDEŽ	20
2.1 Vymezení pojmů.....	20
2.2 Ohrožená mládež.....	21
2.3 Riziková mládež	23
2.4 Typy poruch chování.....	23
3 OPATŘENÍ A TRESTY	32
3.1 Dítě mladší 15 let.....	32
3.2 Mladiství.....	33
3.3 Rodičovské omezení	34
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	36
5 KAZUISTIKA	40
ZÁVĚR.....	47
SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ:.....	49

ÚVOD

Ve své bakalářské práci se zabývám profesí kurátora pro mládež v systému sociálně-právní ochrany dětí. Téma jsem si vybrala proto, že se mi práce kurátora jeví velmi zajímavá a byl to také jeden z důvodů, proč jsem začala studovat vysokou školu. Po absolvování vysoké školy bych se ráda ucházela o pracovní místo na odboru sociální péče o děti a mládež. Prozatím mám samozřejmě o práci kurátora jen své subjektivní představy a je mi jasné, že praxe bude asi jiná.

Bakalářskou práci jsem rozdělila do tří hlavních kapitol. V první kapitole se zaměřuji na kurátora pro děti a mládež – vymezení pojmu, popíši náplň práce, jejich pravomoci, z jakých právních norem a nařízení vycházejí a jaké je začlenění odboru v uceleném organizačním systému České republiky. Ve druhé kapitole se zaměřím na klienty kurátora, což jsou prioritně děti, nezletilí a mladiství, ale v kontextu s jednotlivými kauzami se prolíná řešení problémů i s jejich zákonnými zástupci, tedy zejména rodiči, pěstouny, popř. vychovateli dětských domovů, diagnostických ústavů a internátů. Klienty bych rozdělila na nezletilce, tedy řešení problémů dětí do patnácti let věku a na mladistvé, což jsou děti od patnácti do osmnácti let. Řešení problémů těchto dvou skupin má svá specifika. Samozřejmě to, že za děti vždy někdo zodpovídá, může být na jedné straně výhodou, jak pro dítě samotné, tak pro jeho zákonné zástupce. Na straně druhé může být velmi problematické případné dokazování újmy dítěti, když hlavní a rozhodné slovo má rodič, potažmo vychovatel, kterému by se mělo věřit. Mladiství klienti mají, i když stále omezené, přeci jen nějaké právní možnosti. Každá skupina má svá základní specifika a pro práci kurátora mohou být přínosem nebo naopak přítěží. Ve třetí kapitole představím druhy konfliktů a sporů. Představím a vysvětlím opatření a případné sankce, které mohou nastat při selhání dítěte, mladistvého nebo rodičů.

Cílem mé bakalářské práce je přiblížení práce kurátora a vytvoření statistiky úspěšnosti, popř. neúspěšnosti zařazení problémových skupin do společnosti. Vzhledem k tomu, že nepracuji v sociální sféře, mohla jsem díky laskavému a trpělivému přístupu kurátorek pro mládež na odboru sociálně právní ochrany dětí v Českém Krumlově částečně porozumět velice zajímavé a náročné profesi. Bylo mi vysvětleno, kdo vlastně kurátor je, jaké má povinnosti, pravomoci, s jakými klienty se setkává. V rámci týdenní praxe jsem měla možnost podívat se do různých rodin a také jsem mohla prostudovat spisovou dokumentaci některých „problémových dětí“. Jako techniku sběru dat jsem zvolila kvalitativní výzkum.

Pro bližší představení profese kurátora jsem na základě několika konzultací, rozhovorů a také osobního poznání v rámci praxe zpracovala vlastní výzkum a analýzu dokumentů. Zvolila jsem dva rozdílné případy kazuistiky, konkrétně dívky a chlapce, rozdílných jak po stránce sociální, tak inteligenční, kteří „prošli“ odborem sociálně právní ochrany dětí. Vzhledem k tomu, že se v obou případech jedná o nezletilé, musela jsem zachovat ochranu osobních údajů, a proto jsem iniciály změnila. Samotné kauzy jsou samozřejmě autentické.

1 KURÁTOR PRO MLÁDEŽ

1.1 Vymezení pojmů

Kurátor pro mládež je dle Matouška: „*státní úředník, jehož úkolem je zabývat se dětmi z nefunkčních rodin; dětmi, které vedou zahálčivý či nemravný život; dětmi zanedbávajícími školní docházku, požívajícími alkohol nebo jiné návykové látky; dětmi živícími se prostitucí; dětmi, jež spáchaly před dovršením 15 let čin jinak trestný; dětmi utíkajícími z domova i dětmi; na nichž byl spáchán trestný čin.*“¹

Kurátor pomáhá dětem v jejich svízelných životních situacích a snaží se jim pomoci. Zároveň jim poskytuje sociálně-právní, výchovné, psychologické a preventivní poradenství. Veškeré poradenství je prováděno zdarma. Z toho vyplývá, že kurátor musí mít všeobecný rozhled nejen ve svém oboru, ale také v oblasti psychologie, sociologie, práva, pedagogiky a v dalších oblastech.

Kurátor v rámci preventivní a poradenské činnosti:

- a) vlastním zjištěním nebo na základě oznámení prověřuje rodiče, kteří neplní nebo zneužívají povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
- b) projednává s rodiči a dětmi nedostatky ve výchově a chování
- c) poučuje dítě i rodiče o právech a povinnostech, ale také o následcích jejich chování
- d) doporučí nebo domluví návštěvu odborného poradenského zařízení, předá kontakt na takové zařízení nebo sjedná schůzku
- e) účastní se porad učitelů preventistů, vykonává přednáškovou činnost zaměřenou na trestní odpovědnost a poruchy chování
- f) provádí besedy s rodiči o jejich povinnostech i právech při výchově dítěte
- g) účastní se preventivních aktivit ve spolupráci s policií nebo občanskými sdruženími²

¹ Matoušek, O., Kolářková, J., Kodýmová, P.: *Sociální práce v praxi*, První vydání. Praha: Portál, 2005, s. 270

² Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Kurátor nesmí být, ale chápán jako subjekt, který bude řešit problémy za rodiče nebo děti. Jeho snaha spočívá v tom, aby sami rodiče a děti byli schopni vyřešit svoji tíživou životní situaci. Jedná se o poskytování informací dotýkajících se některé z funkcí rodiny za účelem jejího efektivního řešení, asistence při řešení problému a zejména poskytování informací o právech, povinnostech a oprávněných zájmech dítěte i ostatních členů rodiny, tj. zejména rodičů. Snahou kurátora pro mládež by v souladu se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí mělo být nabídnout rodině různé možnosti řešení a pomoci jim nabízené možnosti realizovat a tím jim umožnit, aby byli schopni vlastními silami vyřešit svou životní situaci nebo problém, aniž by došlo k výraznějšímu zásahu do její integrity.

Kurátoři pro mládež se svou činností podílí na systému sociálních služeb. Prvotní snahou kurátora pro mládež je založena na nedirektivní spolupráci, kdy kurátor využívá:

- 1) **Rozhovor** - základní technika práce kurátora pro mládež.
- 2) **Metody terénní sociální práce** - založeny na důvěře a spolupráci mezi klientem a kurátorem. Kurátor přichází za klienty přímo do jejich sociálního prostředí, zjišťuje okolnosti jejich problémů u nich doma, ve škole nebo v zaměstnání.
- 3) **Odborné poradenství** - poskytování profesionální pomoci, informací a konzultací, které pomáhají řešit nebo zmírnit nepříznivou sociální situaci.
- 4) **Krizové intervence** - pomoc klientovi v situaci, kterou osobně prožívá jako vlastními silami nezvladatelnou.
- 5) **Případové práce** - práce s jednotlivým případem – většinou se jedná o jednu osobu, ale také se může jednat o celou rodinu.
- 6) **Socioterapie** - souhrn opatření pomáhajících k pozitivnímu ovlivnění stavu a osob, které jsou ohroženi sociálním selháním vlastním nebo prostředím, ve kterém vyrůstají.³

Nedílnou součástí činnosti kurátora pro mládež je **depistáž** - šetření v terénu zaměřené na cílené a včasné vyhledávání jednotlivců, rodin a skupin v nepříznivé sociální situaci.

V případě, že nedirektivní spolupráce nefunguje, je kurátor pro mládež nucen postupovat v souladu s platnými právními předpisy.

³ Matoušek, O.: *Slovník sociální práce*, První vydání. Praha: Portál, 2003, s. 219

Kurátor pro mládež pracuje s těmito skupinami:

1. nezletilými dětmi do 15 let, které se dopustily činu jinak trestného
2. nezletilými dětmi s poruchami chování:
 - a) záškoláctví
 - b) útěky z domova
 - c) děti požívající alkohol
 - d) závislími na drogách
3. mladistvými (15–18 let), u nichž bylo zahájeno trestní stíhání
4. mladistvými, kteří se dopustili přestupku
5. mladistvými s opakovanými závažnými poruchami chování
6. týranými a zneužívanými dětmi

1.2 Náplň práce kurátora

- poskytuje odbornou pomoc dětem a zákonným zástupcům při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů
- sleduje nepříznivé vlivy působící na děti, a to jeho rodiči, školou a prostředím, ve kterém se pohybují
- poskytuje či zprostředkovává poradenství při výchově a vzdělávání dítěte, včetně poradenství rodičům nezletilého dítěte do patnácti let věku, které se dopustilo činu jinak trestného
- zajišťuje poradenství zákonnému zástupci a mladistvé osobě od patnácti do osmnácti let věku, u nichž bylo zahájeno trestní stíhání nebo, která se dopustila přestupku
- zabývá se nezletilými dětmi s opakovanými poruchami chování, např. záškoláctví, útěky z domova, zneužívání alkoholu a omamných látek
- projednává s rodiči vzniklé nedostatky ve výchově dětí a působí na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti

- poskytuje sociálně právní poradenství nezletilým dětem, mladistvým a jejich rodičům, při řešení rodinných, osobních a sociálních problémů a řeší vzniklé akutní krizové situace
- provádí návštěvy rodin dětí v jejich bydlišti
- účastní se projednávání nevhodného chování nezletilého ve spolupráci se školou
- podává podněty na zahájení trestního stíhání rodičů či jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte, je-li podezření ze spáchání trestného činu proti dítěti
- účastní se projednávání trestných činů ve spolupráci s orgány činnými v trestním řízení
- účastní se přestupkového řízení vedeného proti mladistvému
- spolupracuje se zvláštním orgánem obce – komisí pro sociálně-právní ochranu dětí
- nabízí dětem programy pro využití volného času, věnuje pozornost dětem z rodin s nízkou a zanedbanou sociální úrovní
- vykonává funkci opatrovníka a poručníka
- navštěvuje dítě v zařízeních, kde je realizována ústavní nebo ochranná výchova, kde sleduje dodržování práv dětí a mládeže
- navštěvuje děti v případech soudně stanoveného dohledu
- spolupracuje s pověřenými osobami, se správními úřady a územními samosprávnými celky, školami, školskými a zdravotnickými zařízeními, občanskými sdruženími, soudy, státním zastupitelstvím, zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, s vězeňskou službou, probační a mediační službou, úřadem práce, českou správou sociálního zabezpečení, policií
- na požádání orgánů činných v trestním řízení zjišťuje poměry dítěte a podává kvalifikované zprávy o jeho dosavadním životě s návrhy na opatření
- navštěvuje pravidelně mladistvé ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody
- sleduje, zda jsou plněna výchovná opatření učiněná soudem

Má pravomoc vydat rozhodnutí:

- ve výchovných opatřeních na ochranu dětí jako je napomenutí, dohled nebo omezení a s tím i uložení povinnosti rodičům využívat a účastnit se pomoci odborného poradenského zařízení

Kurátor předkládá návrhy soudům:

- předběžné opatření na umístění dítěte do ústavní výchovy, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy
- upuštění od výkonu ochranné výchovy, prodloužení nebo propuštění z ochranné výchovy
- na základě požadavků orgánů činných v trestním řízení se účastní přípravného řízení a řízení před soudem
- svěřením dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto svěření a na zrušení rozhodnutí o svěřením dítěte do tohoto zařízení
- vydání rozhodnutí o nezájmu rodičů o dítě
- omezení, zbavení nebo pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti⁴

1.3 Sociálně – právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je dle Matouška: „*Ochrana práva dítěte na zdravý vývoj, řádnou výchovu a ochrana oprávněných zájmů dítěte včetně zájmu majetkových a zájmu na funkční rodině.*“⁵

Nárok na sociálně-právní ochranu mají všechny děti na území České republiky, včetně dětí jejichž rodiče žádají o azyl nebo děti, které se zde ocitly bez pomoci. Sociálně-právní ochrana náleží bez ohledu na státní občanství všem dětem, které se nacházejí na území České republiky.⁶

⁴ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

⁵ Matoušek, O.: *Slovník sociální práce*, První vydání, Praha: Portál, 2003, s. 206

⁶ Zákon č. 359 /1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Řídí se zákonem č. 359/1999 Sb.:

Legislativně upravuje práva dítěte na jeho vývoj a řádnou výchovu, včetně ochrany oprávněných zájmů dítěte, ale také pozitivní ovlivňování, které vede k obnovení narušených funkcí rodiny. Dá se říci, že sociálně-právní ochrana může být svým způsobem chápána jako právo na život, rodičovskou péči a řádný život v rodině. Současně zahrnuje ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním nebo zneužíváním. Nejdůležitější je pro sociálně-právní ochranu dětí zájem a blaho dítěte, který musí být základním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. Zájem dítěte se musí posuzovat nejen z hlediska momentální citové orientace dítěte, ale také z hlediska jeho dlouhodobého zdravého psychického vývoje.

Zvláštní péče je určena hlavně dětem, jejichž rodiče zemřeli nebo rodiče a jiné osoby odpovídající za jejich výchovu, kteří se o děti řádně nestarají a neplní své rodičovské povinnosti. Dále je také určena dětem, které mají výchovné nebo obecně problémy začlenit se do společnosti.

Podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí je:

- a) každý oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče
- b) upozornit orgán sociálně-právní ochrany na porušení povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti nebo na závadné chování dětí
- c) dítě samo má právo požádat o pomoc při ochraně svého života a svých práv i bez vědomí rodičů
- d) rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte má právo při výkonu svých práv a povinností požádat o pomoc orgán sociálně-právní ochrany.⁷

„Orgány sociálně-právní ochrany mládeže jsou:

- a) obecní úřady obcí s rozšířenou působností*
- b) obecní úřady*
- c) krajské úřady*
- d) Ministerstvo práce a sociálních věcí*

⁷ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

e) *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně*

f) *obce a kraje v samostatné působnosti*

g) *komise pro sociálně-právní ochranu dětí*

h) *právnícké a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny (§ 4 odst. 2 zákona o SPO).*⁸

Krajský úřad pravidelně kontroluje práci všech obecních úřadů, popř. úřadů městysů. Krajský úřad je také odvolávacím orgánem všech obcí v republice ve správním řízení o vyslovení výchovného opatření.

Pomoc a péče kurátora pro mládež se vztahuje jak na situaci, kdy je dítě v průběhu řešení špatné rodinné situace ponecháno v původním rodinném prostředí, tak na dobu jeho nezbytného dočasného odnětí z péče osob odpovědných za jeho výchovu. Nejdůležitějším úkolem kurátora je snaha řešit na profesionální úrovni problémy rodin nacházejících se v obtížných životních situacích a pomoci rodičům, aby se jejich děti mohly vrátit zpět do rodiny. Při snaze pomoci však kurátor pro mládež bere v potaz nejen faktory sociální, ale i faktory psychické, biologické či duchovní.

1.4 Vybraná zákonná ustanovení

Při práci s klienty by měli kurátoři respektovat základní zásady sociálně-právní ochrany dětí a také etický kodex sociálních pracovníků. Kurátoři pro mládež by v souladu s citovaným kodexem měli dbát na dodržování lidských práv skupin i jednotlivců, tak jak jsou vyjádřeny v Úmluvě o právech dítěte, respektovat proto každého člověka bez ohledu na jeho původ, barvu pleti, věk, zdravotní stav, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.

„Povinnosti státních orgánů, dalších právníckých a fyzických osob a pověřených osob vyplývající z ustanovení § 53 zákona č. 359/99 Sb.:

Na výzvu orgánu sociálně právní ochrany jsou:

a) *státní orgány*

⁸ *Kdo zajišťuje poskytování sociálně- právní ochrany dětí.* Dostupné na: www.MPSV.CZ/CS/7243#II. [cit. 2012-08-25]

b) zaměstnavatelé

c) další právnické osoby, zejména školy, školská, zdravotnická a jiná obdobná zařízení

d) fyzické osoby, pokud jsou zřizovateli škol

e) pověřené osoby

povinni sdělit bezplatně údaje potřebné podle tohoto zákona pro poskytnutí sociálně právní ochrany“.⁹

Ochrana dítěte zahrnuje garanci rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly – zejména pak v zákonech:

1. Listina základních práv a svobod

2. Úmluva o právech dítěte

3. Zákon č. 359 / 1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

4. Zákon č. 94 / 1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

5. Zákon č. 383 / 2005 Sb., o výkonu ústavní či ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

6. Zákon č. 218 / 2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, ve znění pozdějších předpisů

7. Trestní zákoník č. 40 / 2010 Sb., ve znění pozdějších předpisů

8. Zákon o přestupcích č. 200 / 1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Listina základních práv a svobod vymezuje elementární právní nároky uplatňování práv a svobod. Práva dětí a mládeže jsou obsaženy v hlavě čtvrté, článku č. 32. Jedním z nejdůležitějších ustanovení tohoto článku je, že rodina je pod ochranou zákona.¹⁰

⁹ § 53 zákona č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

¹⁰ *Listina základních práv a svobod*. Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html> [cit. 2012-11-05]

Listina základních práv a svobod koresponduje s **Úmluvou o právech dítěte**. Úmluva vstoupila v platnost v České republice dne 6. února 1991 a od roku 1993 je součástí našeho právního řádu. Pro práci kurátorů je stěžejní článek tři, ze kterého vyplývá, že jakékoliv úkony musí směřovat k tomu, aby zajistila dítěti ochranu a péči.¹¹

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí byl přijat v roce 1999, poslední novelizace proběhla v lednu 2013. Zákon definuje a vymezuje pojem sociálně-právní ochrany, zejména co se sociálně-právní ochranou míní a komu je poskytována. Tento zákon v souvislosti s prací kurátora považuji za klíčový, jelikož při řešení kauz se kurátor musí téměř vždy opírat o ustanovení zmíněného zákona. Sociálně-právní ochranou se rozumí zejména vývoj, řádná výchova a ochrana zájmů dítěte. Kurátor plní nejen preventivní a poradenskou činnost, ale také provádí šetření a podává návrhy např. na svěření dítěte do pěstounské péče nebo osvojení, popř. umístění dítěte do dětského domova.¹²

Zákon o rodině je základní zákon upravující oblast českého rodinného práva. Byl schválen v roce 1963 a do roku 1999 v podstatě nahrazoval dnešní zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Historickým a společenským vývojem bylo shledáno, že i přes četné novelizace je tento zákon v současné době nedostatečný. Dle zákona o rodině je hlavním společenským účelem manželství, založení rodiny a řádná výchova dětí.

Důležitou kapitolou zákona o rodině je kapitola II., která upravuje vztahy mezi rodiči a dětmi.

Rodičovská zodpovědnost

Rodičovská zodpovědnost je definována v § 31 o rodině jako souhrn práv a povinností v péči o nezletilé dítě, kde je rodič povinen pečovat hlavně o jeho zdraví, citový a mravní vývoj.

Práva a povinnosti rodičů:

Rodič je povinen chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a kontrolovat ho (samozřejmě záleží na věku dítěte), zároveň má právo použít přiměřených výchovných prostředků.

¹¹ *Úmluva o právech dítěte*. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf> [cit. 2012-09-05]

¹² Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Práva a povinnosti dítěte:

I dítě má svá práva a povinnosti a to zejména v povinnosti respektovat své rodiče, pomáhat ve společné domácnosti, ale také se vyjadřovat ke všem důležitým rodinným rozhodnutím (samozřejmě opět záleží na věku dítěte).¹³

Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy - poslední novelizace proběhla v roce 2005. Tento zákon upravuje podmínky průběhu ochranné a ústavní výchovy a podmínky týkající se pobytu ve školských preventivních zařízeních, které se dělí dle různých specifických kritérií: výchovný ústav, dětský domov se školkou, dětský domov a diagnostický ústav.¹⁴

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje podmínky odpovědnosti nezletilých a mladistvých za trestné činy uvedené v trestním zákoníku. Zákon vymezuje postupy a opatření za protiprávní jednání ve věcech mládeže. Protiprávní čin spáchaný osobou mladší patnácti let (nezletilý), nazývá se čin jinak trestný. Pokud čin spáchá osoba od patnácti do osmnácti let věku (mladistvý), nazývá se čin provinění. Veškeré orgány, které spolupracují s mladými delikventy, se pokouší apelovat na jedince, aby se jeho jednání už neopakovalo.¹⁵

V **trestním zákoníku** je upravena trestní odpovědnost nezletilých a mladistvých a sankce jim ukládané v ustanovení § 109, který se odvolává na zákon o soudnictví ve věcech mládeže.¹⁶

V **zákonu o přestupcích**, upravuje trestní odpovědnost mladistvých ustanovení § 19. Sankce pro mladistvé má svá specifika, zejména jsou upraveny maximální výše pokut a zákazy činnosti nesmí překročit dobu jednoho roku. Nezletilá osoba není trestně odpovědná za přestupek, ale při spáchání jednání, které má znaky přestupku, musí být vždy vyrozuměn odbor péče o děti a mládež.¹⁷

¹³ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

¹⁴ Zákon č. 383/2005 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy

¹⁵ Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

¹⁶ § 109 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁷ § 19 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích

1.5 Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků České republiky

Práce kurátora pro mládež se stejně jako jiné skupiny sociálních pracovníků řídí kromě daných povinností i etickým kodexem. Etický kodex je vnímán jako návod, jak by se měl kurátor „chovat“ v rámci své práce. Etický kodex se dá rozdělit do tří částí – první oblast směřuje do osobní roviny a to jaké hodnoty kurátor sám ctí a uznává, druhá oblast je profesní, to znamená, jak přistupuje kurátor pro mládež nejen ke svým klientům, ale také ke svým kolegům. Třetí oblastí je celkový přístup kurátora ke společnosti. Etický kodex nesmí být vnímán jako donucovací prostředek, ale pouze jako takové doporučení, jak by se měl kurátor chovat. Osobně si myslím, že dobrý kurátor jedná intuitivně, protože mu přijde jednání a rozhodování z podstaty věci samozřejmé a dělá svou práci tak, aby klientovi pomohl vyřešit určitý problém. Etický kodex je vlastně souborem mravních norem pro práci s klientem. Uznání hodnot a pravidel vede k postupnému zavádění a naplňování určitých standardů kvality v sociální sféře.

V říjnu 2004 byl v Adelaide přijat nový Etický kodex sociálních pracovníků, který nahradil předchozí Zásady a standardy etiky sociální práce přijaté v červenci 1994. Etický kodex sociálního pracovníka České republiky vychází právě z tohoto etického kodexu. Etický kodex byl v České republice schválen vedením Společnosti sociálních pracovníků 19. 5. 2006 a nabyl účinnosti 20. 5. 2006¹⁸

Celé znění Etického kodexu sociálních pracovníků je obsahem přílohy č. 1 této práce.

¹⁸ Kolektiv autorů.: *Metodická příručka pro sociální kurátory*. První vydání. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010, str. 33-34

2 KLIENTI KURÁTORA PRO MLÁDEŽ

2.1 Vymezení pojmů

Klient je dle Matouška: „ *Subjekt, který využívá sociální služby.*“¹⁹ Klientem kurátora pro mládež zpravidla bývá dítě, mladistvý nebo jejich rodiče a zákonní zástupci. Návštěvu kurátora pro mládež iniciuje škola, policie nebo také sami rodiče, když si neví rady se svým dítětem nebo mladistvým.

Dítě

Dítě je dle Matouška: „ *Nedospělá osoba. Podle některých v ČR platných právních norem (např. z. 140 / 1961) člověk mladší než 15 let.*“²⁰ Dle článku jedna v Úmluvě o právech dítěte: „*Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není dosaženo dříve.*“²¹ Rozdělení dětí z hlediska právních norem je pro kurátora závazné, ale ze společenského hlediska, psychické i somatické vyspělosti dětí, není někdy lehké posoudit jejich jednání zejména v zákonem stanovených hraničních letech patnácti roků. Někteří jedinci zůstávají vnitřně dětmi i po dosažení svých patnácti let a poté by již měl kurátor spolupracovat i s odborníky, například psychology, psychiatry nebo etopedy.

Mladistvý

„*Podle platného trestního práva ČR osoba od 15 do 18 let, která je trestně odpovědná, ale při ukládání trestů se bere ohled na její věk. U trestů odnětí svobody jsou trestní sazby poloviční. Mladistvý má během trestního řízení vždy určeného obhájce, i kdyby ho odmítl. Výkon trestu mladistvých je oddělen od výkonu trestu dospělých.*“²²

Kurátor pro mládež získává informace o problémových dětech:

- 1) ze školy (záškoláctví, kryté záškoláctví, týrané dítě)
- 2) od policie, kdy má povinnost oznamovat odboru sociálně-právní ochrany dětí páchaní trestné činnosti dětí i mladistvých
- 3) od zdravotníků (týrané děti)

¹⁹ Matoušek O.: *Slovník sociální práce*. První vydání. Praha: Portál, 2003, str. 90

²⁰ Matoušek O.: *Slovník sociální práce*. První vydání. Praha: Portál, 2003, str. 53

²¹ *Úmluva o právech dítěte*. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf> [cit. 2012-09-05]

²² Matoušek O.: *Slovník sociální práce*. První vydání. Praha: Portál, 2003, str. 112-113

4) od občanů

V okamžiku, kdy kurátor pro mládež získá tyto informace, začíná provádět šetření. Zkontaktuje rodiče a pozve si je k pohovoru, navštíví nebo si vyžádá podklady o žákovi ve škole, dotazuje se v místě bydliště, hovoří s nezletilým, popř. se účastní výslechů.

2.2 Ohrožená mládež

Zneužívané, týrané a zanedbávané dítě

„Špatné zacházení s dítětem je úmyslné nebo neúmyslné chování pečující osoby, které se vymyká společenským normám a ohrožuje dítě. V současnosti se rozlišují následující typy tohoto poškozování dětí:

1)tělesné týrání, jehož nejčastější podobou je bití, méně často trhání vlasů, opaření, vystavování chladu, odpírání jídla a tekutin, topení ve vodě, dušení, podávání jedu apod.;

2)sexuální zneužívání zahrnuje incest čili sexuální styk mezi příbuznými a jiné typy sexuálních praktik, včetně účasti dětí na výrobě pornografie a jejich účasti na náboženských sexuálních rituálech;

3)zanedbávání, což je opomíjení významných potřeb dítěte, případně opouštění dětí; emoční týrání, které spočívá v terorizování dítěte neustálou kritikou, nadávkami a jinými druhy ponižování.“²³

Dítě, které je emočně týrané, může být i zanedbávané. Jakýkoliv typ špatného zacházení se velmi těžko prokazuje. „Absolutní kritéria“, podle kterých by kurátorka jasně poznala, zda se s dítětem špatně zachází nebo ne, bohužel neexistují. Podněty k prověření špatného zacházení přichází od ošetřujícího lékaře dítěte, učitele dítěte, policie nebo členů rodiny a sousedů, v neposlední řadě může i dítě samo zkontaktovat krizové centrum.

Statisticky se podle Matouška stanou obětí násilí děti s různými dysfunkcemi - hyperaktivní, neklidné, nepozorné, děti s problémy s učením, nesoustředěností nebo děti nechtěné, autistické a děti trpící psychickými poruchami.

²³ Matoušek, O., Kolářková, J., Kodýmová, P.: *Sociální práce v praxi*, První vydání. Praha: Portál, 2005, s. 29

Rodiče těchto dětí byly často v dětství sami oběťmi násilí nebo zneužívání, bohužel se s tím nevyrovnali ani nevyhledali odbornou pomoc. Jejich děti jsou poté dalšími oběťmi.

Dalšími spouštěči násilí mohou být sociologické faktory: dlouhodobá ztráta zaměstnání, platební neschopnost věřitelům, nevěra, alkoholismus nebo drogová závislost.²⁴

Dítě a rozvod rodičů

Rozvod je pro dítě těžkou životní situací. Málokdy se podaří udržet děti mimo probíhající rozvod a časté konflikty mezi rozvádějícími se rodiči dítěti vůbec neprospívají. Kurátor v této situaci vystupuje jako prostředník, protože málokterá rozvádějící se dvojice se dokáže při rozvodu zdržet jakýchkoliv vyhrocených situací a emocí. Kurátor zde opět chrání práva dítěte a snaží se najít v dané situaci nejschůdnější řešení. Může např. doporučit návštěvu rodinného centra nebo jiného odborného pracoviště.

Mnohoproblémové rodiny

Podle Kaplanové má taková rodina v delším časovém horizontu více rodinných problémů, které nedokáže sama řešit ani si nedokáže sama vyhledat odbornou pomoc.

V sedmdesátých letech, kdy vznikly první studie o těchto rodinách, byly zaměřeny na studie extrémně chudých rodin, později byly studie zaměřeny už i na rodiny, které nežijí v trvalé existenční nouzi nebo nemají nouzi o živobytí. Opakují se podobné problémy v různých kombinacích – např. zločinnost, prostituce, nezaměstnanost, závislost na různých návykových látkách, osobnostní poruchy.

Mnohoproblémová rodina vyhledává pomoc odborníků až v krajních krizových situacích. Pokud krize zdánlivě pomine, rodina nespolupracuje a mnohdy vnímá další pomoc jako obtěžující. Bohužel situace se zpravidla periodicky opakuje znovu a znovu. Pomoc kurátora je v takovém případě velmi svízelná, jelikož při vyřešení dílčího problému již další pomoc taková rodina striktně odmítá.²⁵

²⁴ Matoušek, O., Kolářková, J., Kodýmová, P.: *Sociální práce v praxi*, První vydání. Praha: Portál, 2005, s. 29

²⁵ Matoušek, O., Kolářková, J., Kodýmová, P.: *Sociální práce v praxi*, První vydání. Praha: Portál, 2005, s. 75 - 77

2.3 Riziková mládež

Příčiny vzniku nevhodného chování u dítěte nebo mladistvého se těžko určí jednou větou. Pravděpodobně se jedná o více vlivů, dle Vágnerové o multifaktoriální podmínění. Jde tedy o různé předpoklady chování, nejen genetické (např. impulsivnost nebo psychická labilita rodiče), ale i biologické předpoklady (porodní komplikace nebo onemocnění mozku), úroveň inteligence a samozřejmě vliv sociálního prostředí.²⁶ U dětí je to bezpochyby rodina, u dospívajících pak vrstevnická skupina. Pokud rodina neplní správně svou funkci, dítě si pak ani neuvědomuje, že se chová špatně, protože napodobuje své rodiče. U dospívajících dětí je ovlivňování vrstevníky značný. Vliv rodičů ustupuje a mladý dospělý se nechává svést ke skutkům, které by ho ani samotného nenapadly. Bohužel, ne vždy to dopadne pro něho bez následků.

Vliv sociálního prostředí je dle mého názoru jedním z nejdůležitějších vlivů, protože to v jakém prostředí dítě vyrůstá, určitě ovlivňuje to, co z dítěte vyroste. Přestože nejsem kurátor, sama mám tři děti a dvě z nich se blíží věkem k věku dospívajících. Samozřejmě je navštěvují různí spolužáci, z různých sociálních vrstev i z různých rodin. Na některých dětech je už nyní vidět, že nemají dobré rodinné zázemí, lžou, kouří a drobnými krádežemi peněz se ani netají. Někdy si říkám, je to jejich rodičům lhostejné? A co z takových dětí může vyrůst?

Při zařazení mládeže, mezi tzv. rizikovou se negativně podílí také různé společenské změny. Bohužel v posledních letech má fenomén rizikové mládeže vzrůstající tendenci. Rodiče, ne vždy vlastní vinou, mají na své děti stále méně času. V nemalé míře přispívá v dnešní hektické době i změna životního stylu. Rovněž nelze opomenout vzrůstající negativní vliv médií.

2.4 Typy poruch chování

„Dle Vágnerové se poruchy chování dělí na neagresivní (lhaní, záškoláctví, útky) a agresivní (šikana, násilnosti).“²⁷

²⁶ Vágnerová, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Čtvrté vydání. Praha: Portál, 2008, s. 781

²⁷ Vágnerová, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Čtvrté vydání. Praha: Portál, 2008, s. 792

Lhaní

Vágnerová lži dělí:

- 1) pravou lež – dítě si uvědomuje, že lže. Lhaním se chce vyhnout problémům a následnému trestu, popř. chce získat nějakou výhodu.
- 2) bájivou lež – dítě si vymýšlí a nedokáže odlišit fantazii od skutečnosti. U malých dětí je bájivá lhavost normální, pokud přetrvává i ve starším školním věku, může se jednat o poruchu.²⁸

Záškoláctví, útěky a toulání

Záškoláctví a útěky jsou jasným signálem toho, že dítě nechce být tam, odkud utíká (ze školy, z domova nebo z ústavu).

Vágnerová rozlišuje několik typů:

- 1) záškoláctví – představuje porušení jednoho ze základních pravidel školáka, které je z vývojového hlediska závažné. Dítě má ke škole negativní postoj z různých důvodů např. špatný prospěch nebo výchovné problémy. Dle Vágnerové chápeme záškoláctví jako obranné chování.
- 2) reaktivní, impulzivní útěky – jsou impulzivní reakcí na problém doma nebo ve škole, které se dítě bojí řešit a myslí si, že útekem se problém vyřeší. Většinou je to spíše gesto a dítě si přeje vrátit se domů.
- 3) chronické útěky – jsou časté a opakující se, děti mají většinou i předem připravený plán a cíl. Domů se nechtějí vrátit, často jde o dítě z dysfunkční rodiny.
- 4) toulání – většinou navazuje na chronické útěky, dítě volí raději život bez vlastní rodiny, kde nemá citové ani jiné zázemí. Volba tohoto stylu života je vyšší, čím je dítě starší. Bohužel k toulání se přidává další nevhodné chování, jako např. drobné krádeže, prostituce. Nezletilí mají vyšší pravděpodobnost, že začnou brát drogy, pít alkohol nebo si na toulání zvyknou a žijí život bezdomovce.²⁹

Postup při řešení záškoláctví je takový:

²⁸ Vágnerová, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Čtvrté vydání. Praha: Portál, 2008, s. 793

²⁹ Vágnerová, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Čtvrté vydání. Praha: Portál, 2008, s. 793-794

Do 10 neomluvených hodin za školní rok, řeší situaci třídní učitel, popř. ředitel školy.

Pokud žák překročí 10 neomluvených hodin za školní rok, je škola povinna kontaktovat OSPOD a svolává se výchovná komise. Rodiče jsou pozváni do školy. Komise zasedá ve složení ředitel školy, třídní učitel, rodiče a kurátor pro mládež. Společně proberou nastalou situaci a rodič vysvětlí, proč dítě nechodí do školy, proč nemá napsané nebo potvrzené omluvenky, třídní učitel se vyjadřuje nejen k neomluveným hodinám, ale i k prospěchu a chování dotčeného dítěte. Rodič je poučen o následcích pro dítě, ale i pro sebe při pokračujícím chování. Po dohodě se vyhotovuje zápis, ve kterém se určí, jak se bude situace řešit v budoucnu, resp. jak by se měla řešit. Zápis podepíše všichni účastníci, vyhotovuje se trojmo, škola a OSPOD zápis zakládá do spisu.

Nad 25 neomluvených hodin zasedá přestupková komise zasedající na Městském úřadě. Pokud dítě pokračuje v záškoláctví a ve stejném školním roce přesáhne hranici 25 neomluvených hodin, dává se podnět policii a Úřad práce může krátit dávky hmotné nouze. Právě odebrání části dávek má největší vliv na navrácení dítěte zpět do školní lavice.

Krádeže

O krádeži u dětí můžeme mluvit teprve tehdy, když jsou schopni rozumově rozeznat rozdíl mezi vlastnictvím své a cizí věci.

Vágnerová rozděluje krádeže:

- 1) příležitostné – jedná se o krádeže, kdy dítě nedomýšlí důsledky svého jednání a podlehne touze věc vlastnit.
- 2) předem promyšlené krádeže – vyskytují se hlavně u starších školních dětí, dítě si cíleně vybere a ukradne danou věc. Již se nejedná o zkratovitě jednání, ale o promyšlenou krádež.
- 3) opakované krádeže v partě – tyto krádeže jsou o to horší, že dítě má podporu party. Uznání party je zpravidla pro dítě důležitější a dítě si neuvědomuje závažnost situace a nemusí krádež vnímat jako prohřešek. Někdy parta požaduje po „nováčkovi“ pro vstup do party provést nějaký delikt, jako důkaz toho, že je hoden vstupu, např. krádež. Pokud to dítěti projde, motivuje ho to k dalším krádežím.

Dále Vágnerová dělí krádeže podle toho, pro koho dítě krade:

- a) dítě krade pro sebe – je to závažné řešení situace, kdy dítě chce věc vlastnit a nemá na to prostředky nebo je dítě donuceno krást okolnostmi např. z důvodu hladu
- b) dítě krade pro druhé – dítě může takovým způsobem na sebe chtít upozornit a být zajímavý např. pro kamarády
- c) dítě či mladistvý krade pro partu - dítě může být nuceno ke krádežím nebo v horším případě vnímá krádež jako standart a nepozastavuje se nad tím, že se chová delikventně³⁰

Krádeže jsou častým prohřeškem dospívající mládeže. Dle mé vlastní zkušenosti prodavačky vím, že dětem kolikrát ani nezáleží, co ukradnou. Hlavně, aby to něco bylo. Kradou z nudy, pro zábavu nebo jen tak. Kurátor se o krádeži dozvídá většinou na popud policie a v co nejbližší době si zve dítě a rodiče k výchovnému pohovoru.

Kouření

První zkušenost s drogou je nejčastěji zapálení si cigarety. Děti zkoušejí kouřit z různých důvodů. Některé děti v kuřáckém prostředí vyrůstají, protože kouří rodiče a přijde jim to přirozené, některé děti si svou první cigaretu vykouří v partě, protože všichni kamarádi už kouří a držet cigaretu v ruce jim přijde „dospělácké.“ V neposlední řadě má určitě vliv reklama a známé osobnosti nebo sportovní utkání sponzorované tabákovým koncernem.

Děti s kouřením často začínají jen z nudy a myslí si, že budou moci přestat kouřit, až sami uznají za vhodné. Bohužel kouření je silně návykové a velké procento dětí již s kouřením neumí a nedokáže přestat.

Dle mého názoru by se děti neměli k cigaretám vůbec dostat, doma jsou ve většině případů rozumnými rodiči hlídáni, ale stále není vůbec problém koupit si cigarety v obchodě, s výmluvou, že je poslal táta nebo máma. Ponejvíce vnímám tento problém v obchodech s asijskými prodavači. Bohužel i to se dá samozřejmě obejít, např. koupení cigaret v obchodě za provizi bezdomovcem. Děti jsou velice vynalézavé, co se týče obstarávání čehokoliv zakázaného. Je důležité jim i přesto opakovat, že si ničí hlavně své zdraví a že kouřením nebudou nejen dospělejší, ale ani populárnější.

³⁰ Vágnerová, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Čtvrté vydání. Praha: Portál, 2008, s. 795-797

Další prevencí by mělo být zakázání reklamy na cigarety, nejen v časopisech, ale také na billboardech, protože i já vnímám takovou reklamu jako klamavou. Vždy tam vystupují usměvaví, mladí a milí lidé, kteří se tváří a chovají bezstarostně. A ani se pak nedivím, že děti se chtějí s tímto životním stylem ztotožňovat.³¹

Kurátor si pozve dítě a rodiče k pohovoru. Samozřejmě mu domluví, že kouření škodí zdraví. Jestliže doma rodiče kouří bez ohledu na děti, je pro kurátora těžké, vysvětlit dítěti, že kouření je škodlivé, když dítě v takovém prostředí vyrůstá a vnímá to jako samozřejmost. Bohužel z legislativního hlediska není možné rodičům zakázat kouření v domácím prostředí.

Alkohol

Další společensky uznávanou drogou je alkohol. Experimentování s alkoholem je daleko nebezpečnější než kouření. Dítě nemá v podstatě žádný odhad na množství vypitého alkoholu a na mladý organismus působí alkohol daleko rychleji. Pro dítě může být vypití i malého množství velmi vážné.

Stejně důležitá jako u kouření je prevence. Rodiče jsou důležitými vzory, pokud dítě vyrůstá v prostředí, kde se alkohol pije denně nebo několikrát týdně ve větším množství, může tuto situaci chápat jako přirozenou a pravděpodobně bude pokračovat v rodinných šlépějích. Není to samozřejmě pouze rodinným prostředím. I naše společnost vnímá pití alkoholu jako přijatelné a sama jsem byla svědkem toho, jak je na oslavách vbízen dětem a mladistvým alkohol se slovy: „Je mladý, ať si zvyká nebo jedna štamprdle mu přeci neublíží.“ Nepatřím mezi abstinenty, ale nabízení alkoholu mladým lidem mi nepřijde moudré. Obdobně jako u kouření cigaret by se v rámci prevence měla přestat objevovat reklama na alkohol v médiích.

Kurátor pro mládež se o prohřešku většinou dozvídá zprostředkovaně, pomocí policie nebo na upozornění školy. Kurátor si pozve dítě a samozřejmě i rodiče nebo zákonného zástupce k výchovnému pohovoru na sociální odbor. Při prvotním pohovoru se zjišťuje rodinné a školní prostředí, zda klient užívá nějaké léky, navštěvuje psychologa, psychiatra. Po novele zákona č. 359/1999 Sb. se povinně sepisuje na každého klienta vyhodnocení rodiny a celkový stav, u složitějších případů by se měla svolat případová konference.

³¹ *Proč začínají děti kouřit.* Dostupné na: http://www.koureni.xf.cz/index.php?site=koureni_mladez
[cit. 2012-09-25]

Agresivita a šikana

„Slovo šikana pochází z francouzského *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování.“³² Agresivita a šikana na dnešních školách vzrůstá, to je bohužel známá a smutná pravda. O agresivitě a šikaně mluvíme tehdy, pokud omezuje základní práva druhého jedince.³³ Jako motiv se nabízí touha po moci, přání ovládat druhé, další tzv. motiv krutosti, kdy člověku působí potěšení vidět druhého trpět. V neposlední řadě to může být pouhá zvědavost, zda vůbec nezletilý dokáže někoho týrat.

Kdo je vlastně agresor (ten, co ubližuje) a jeho oběť (ten, komu je ubližováno)? Bohužel jednoznačně sestavit profil agresora nelze, ale zpravidla se jedná o chlapce nadprůměrně tělesně zdatného. Další nebezpečnější možnost je ovšem inteligentní agresor bez nedostatku tělesné síly, který pro své cíle získává svou skupinu, proti které je oběť bezmocná. Nebezpečí tkví v tom, že tento agresor se nemusí vůbec viditelně podílet na samotné šikaně a dál si může zachovávat svou image bezproblémového žáka, mnohdy premianta třídy. Zvláštním typem je noshled agresora. Je to jedinec, který se připojí k agresorovi ze strachu, že by se mohl sám stát obětí šikany.

Z jakého rodinného prostředí pocházejí vlastně agresori? Dle posledních výzkumů bylo zjištěno, že agresori měli zpravidla chladné, nepřátelské otce, kteří brzdili jejich autonomii. Záleží také na sociální vrstvě, mnoho dětských agresorů pochází z nové české podnikatelské elity nebo z rodin, kde se nedostatek volného času rodičů vyvažuje penězi nebo dárky.

A kdo se může stát obětí šikany? Obětí šikany se může stát prakticky kdokoliv. Důvodů, proč je zrovna určité dítě šikanováno a jiné dítě není, je mnoho. Paradoxně může být tímto důvodem nějaká přednost dítěte, které se dobře učí, je snaživé a je zaškatulkováno jako šprt, šplhoun. Častěji se však jedná o nějaký handicap, zpravidla tělesná slabost a neobratnost, obezita, jizva na těle, již ne tak jako dříve nošení brýlí. V dnešní době je kritériem i nošení značkového oblečení, popř. značka a model mobilního telefonu. V neposlední řadě je velmi častá příčina rasová odlišnost, zejména barva pleti. Zvláštní skupinou jsou děti, které jsou oběti a zároveň se zúčastňují šikanování druhých.

³² Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*, První vydání. Praha: Portál, 1995, str. 25

³³ Vágnerová, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Čtvrté vydání. Praha: Portál, 2008, str. 797

A jak vlastně preventivně předcházet agresivitě a šikaně? Rozhodně bychom měli dětem odmalička vštěpovat základní společenské hodnoty. Bohužel vštěpování těchto hodnot v dnešní době naráží na nezanedbatelný problém, a tím je vliv mediálního násilí, zpravidla v akčních filmech a seriálech, vliv pornografie a také lehká zneužitelnost sociálních sítí. Tyto faktory velmi snižují citlivost dětí ke kultuře. Zajímavou myšlenkou prevence šikany je tzv. výchova k násilí. Každý ví, že v dnešní společnosti, resp. celém světě, nelze v mnoha případech docílit spravedlnosti nebo vítězství “dobra“ bez použití síly. Jinými slovy, dítě by mělo vědět, že pro obhájení dobré věci, je-li to v jeho silách, může použít v určité míře i násilí.³⁴

Pokud šikanu řeší sociální odbor, je to už závažnější skutek. Šikanu ve škole se snaží řešit škola sama společně s vlastním výchovným poradcem nebo metodikem prevence, rodiči a dotčenými dětmi (agresorem a obětí). Šetření se provádí i ve třídě, odkud obě děti pocházejí. Výchovný poradce nebo metodik si pohovoří s jednotlivými dětmi o samotě a ptá se jich, jak danou situaci ve třídě vnímají oni. Poté následuje porada a vyvození patřičného postihu, které záleží na stupni šikany. Pokud agresor i přes postih dále pokračuje v šikaně, škola kontaktuje policii a kurátora pro mládež.

Delikvence dětí a mladistvých

Kriminalita mládeže je protiprávní jednání osob do věku 18 let. Osoby ve věku od patnácti do osmnácti let věku se označují jako mladiství. Dle zákona jsou trestně odpovědní a trest nebo sankce se snižují na polovinu. Osoby mladší patnácti let nejsou trestně odpovědní, ale pokud spáchá dítě ve věku 12 – 15 let trestný čin, za který se ukládá výjimečný trest, může být takovému dítěti nařízena ochranná nebo ústavní výchova.

Podíváme-li se na dětskou kriminalitu v číslech, můžeme podle ministerstva vnitra ČR konstatovat, že od roku 1990 vzrostl počet dětských pachatelů ve věku do patnácti let o 160% a mladistvých ve věku od 15 do 18 let o 100%. Počet dětí, které policie vyšetřovala kvůli násilné trestné činnosti, se od roku 1989 zvýšil dvaapůlkrát. Počet trestných činů spáchaných dětmi a mladistvými má podle policejních statistik sice klesající tendenci, zvyšuje se však jejich brutalita.³⁵

³⁴ Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*, První vydání. Praha: Portál, 1995, str. 89 - 91

³⁵ *K problematice delikventní mládeže*. Dostupné na: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2000/00_04/maresova.html [cit. 2012-11-03]

Podle stupně závažnosti činu dělíme chování:

- 1) disociální – mírně sociálně a výchovně anormativní chování pohybující se na hranici normy a většinou přechodného rázu (kázeňské přestupky ve škole, neposlušnost, lhaní)
- 2) asociální – závažnější odchylky chování od sociálních, etických a pedagogických norem, které však ještě nemají ráz trestné činnosti (záškoláctví, útky, gamblerství, alkoholismus, demonstrativní sebepoškozování nebo prostituce)
- 3) antisociální - protispolečenské a protiprávní, nezákonné chování mající ráz vážných přestupků a trestné činnosti (krádež, loupež, sexuální delikty, zabití a vražda)

Možná prevence sociálních deviací a práce s mládeží:

- a) Primární prevence je v podstatě nejdůležitější práce se sociálně „zdravými“ jedinci, kteří nepáchají delikventní činnost. Největší podíl na primární prevenci by měli nést rodiče, následování učitelé, ale samozřejmě nezanedbatelný podíl má zde společnost jako celek.
- b) Sekundární - pracuje se s lidmi, kteří balancují, jak se říká na hraně. Úkolem prevence je strhnout jedince na správnou stranu. Je to práce převážně sociálních pracovníků, kteří chodí mezi rizikovou mládež do terénu, pracují ve výchovných ústavech, pedagogicko-psychologických poradnách, církevních charitativních organizacích. Sekundární prevenci by měli v neposlední řadě vykonávat učitelé a rodiče. Přestože selhali v prevenci primární, mohlo by se ještě mnohé zachránit.
- c) Terciální - jedná se o práci s jedinci, kteří už mají na svém kontě kriminální činy, berou drogy. Zde už je možné pouze snižovat možné závažnější následky. Umístění do psychiatrické nebo protialkoholní léčebny, návštěvy centra DROPIN, umístění do diagnostického ústavu. Poslední nejradikálnější opatření je vězení. Většina lidí, kteří se dostanou do některého z vyjmenovaných ústavů, potřebují potom po zbytek života dohled.

Nejčastější delikty mladistvých jsou:

- násilí proti jednotlivci či skupině
- opilství a výtržnictví
- neoprávněné užívání motorového vozidla

- rozkrádání, vandalismus
- toxikomanie
- prostituce
- gamblerství

Pokud mládež páchá trestné činy, jejichž znakem je použití fyzického násilí, ať už se jedná o loupeže, ublížení na zdraví, znásilnění či vraždy, vyznačují se až nepochopitelnou brutalitou. Mládež páchá trestnou činnost častěji se spolupachateli a ve skupině. Trestná činnost je ve většině případů páchána živelně pod vlivem momentální situace (převládá emotivní motivace oproti rozumové). Bývá typické, že si pachatelé plně neuvědomují, jaké následky jejich jednání zanechá na oběti, svůj podíl na následku zlehčují, nepřipouští si odpovědnost a nechápou, proč by měli být trestáni.³⁶

³⁶ *Kriminalita dětí a mládeže*. Dostupné na: http://userfiles.nidm.cz/file/KPZ/Kriminalita_deti_a_mladeze.pdf [cit. 2012-10-12]

3 OPATŘENÍ A TRESTY

V této kapitole vysvětlím opatření a tresty týkající se dětí a mladistvých, se kterými jsou potíže. Při spáchání prohřešku, který řeší kurátor pro mládež, jsou v první řadě pozváni k výchovnému pohovoru rodiče a dítě popř. mladistvý. Kurátor by měl na počátku, kdy se dozví o výchovných problémech a potížích dítěte, zaměřit svou pozornost nejprve na zjištění příčin jeho problémů. Primárním cílem práce kurátorů pro mládež je obnovení narušených funkcí rodiny především prostřednictvím poradenské a preventivní činnosti tak, aby v rodině nedocházelo k vyhocení problémů či nedostatků v péči o dítě do té míry, která by nutně vyžadovala přijetí radikálnějšího opatření orgánu sociálně-právní ochrany nebo soudu.

Dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), jsou vymezena práva a povinnosti mládeže a zákonných zástupců takto:

3.1 Dítě mladší 15 let

Dítě do patnácti let věku není trestně odpovědné, nemůže být stíháno pro spáchání trestného činu. Jestliže spáchá trestný čin, respektive se dopustí činu, který nese znaky trestného činu, koná se řízení podle občanského soudního řádu. Trestné činy dětí se nazývají činy jinak trestné. Dítě musí mít opatrovníka a tím je většinou advokát. Má právo na to, aby jeho čin byl projednán bez zbytečného odkladu.

V případě, že se jedná o první pochybení a dítě i rodiče spolupracují, kurátor s nimi provede výchovný pohovor. Pokud se situace neopakuje nebo nezhoršuje, je událost na OSPODu zaevidovaná a dále se neřeší.

V případě, že se dítě dále dopouští závažných poruch chování opakovaně a výchovný pohovor se mívá účinkem, přistupuje se k přísnějším opatřením a kurátor podává návrh soudu na výchovné opatření. Soud si nechává zpracovat pedagogicko – psychologické vyšetření dítěte a na základě vyšetření může soud vydat následující opatření: vysloví nezletilému nebo jeho rodičům napomenutí nebo dohled nad jeho výchovou, uloží výchovnou povinnost nebo omezení. Dále může udělit napomenutí s výstrahou, zařadit dítě do vhodného výchovného programu, nařídí dohled probačního úředníka. Nejradikálnějším opatřením je ochranná výchova – ta je nařízena dítěti, které spáchalo čin, za nějž může být

uložený výjimečný trest a ochranné léčení (ústavní nebo ambulantní) – to soud nařizuje na základě výsledků vyšetření psychického stavu dítěte, jestliže spáchalo čin jinak trestný ve stavu vyvolaném psychickou poruchou, pod vlivem návykové látky nebo je pobyt dítěte mimo ústav nebezpečný pro společnost.³⁷

3.2 Mladiství

Mladistvými označujeme osoby, které dosáhly věku patnácti let, ale ještě nedovršily osmnáctý rok věku. Při spáchání méně závažného jednání, např. přestupku, platí obdobný postup jako u dětí mladších patnácti let.

Pro osoby mladší osmnácti let, které se dopustily trestného činu, platí zvláštní režim, který je uveden v zákoně č. 218/2003 Sb.:

Trestné činy mladistvých se nazývají provinění. Mladistvý musí mít vždy obhájce, a to až do doby, než dosáhne osmnácti let věku. Do vazby jej lze vzít jen ve výjimečných případech. Pokud se mladistvý dopustí trestného činu, probíhá klasické trestní řízení. Je-li mladistvý soudem shledán vinným, neukládá se mu trest, ale tzv. opatření. Zákon zná tři druhy opatření: výchovná, ochranná a trestní.

Výchovnými opatřeními jsou: dohled probačního úředníka nebo probační program, uložení výchovné povinnosti a omezení nebo vyslovení napomenutí s výstrahou.

Další možností jsou ochranná opatření, kterými se mladistvému nařizuje ochranné léčení nebo zabezpečovací detence z důvodu léčby závislosti. Dále se ukládá ochranná výchova nebo zabránění věci či jiné majetkové hodnoty.

Nejradikálnější tresty, které může soud uložit mladistvým, jsou prakticky totožné s tresty pro dospělé, ale platí zde určitá omezení: obecně prospěšné práce, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (maximálně na pět let), peněžitě opatření (pouze pokud je mladistvý výdělečně činný), peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti (nesmí být na překážku přípravě na povolání mladistvého a nesmí být delší než 5 let), vyhoštění,

³⁷ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy

odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněné (oproti dospělým obviněným se trestní sazby snižují na polovinu, trestní opatření se vykonává odděleně od dospělých odsouzených ve zvláštních věznicích pro mladistvé nebo alespoň ve zvláštním oddělení věznice).³⁸

Kurátorky navštěvují nezletilé v ústavech, ale i jejich rodiče 1x za 3 měsíce. U rodičů zjišťují, zda se poměry v rodině zlepšily a zda je možné příp. vhodné vrátit nezletilého po ukončení pobytu v ústavu do původní rodiny, s nezletilými kurátorka provádí pohovor. Každý kraj má svůj diagnostický ústav, nezletilí z našeho regionu se umísťují podle věku: Děti ve věku 6 – 15 let (do ukončení povinné školní docházky) se předávají do péče ústavu v Homolích u Českých Budějovic, děvčata a chlapci jsou zde ubytováni společně. Mladiství se umísťují do ústavů v Praze. Děvčata v Praze 4, Hodkovičkách a chlapci v Praze 2, Lublaňské. Pobyt je nařízený soudně, takže dítě nemůže dobrovolně odejít ani na žádost rodičů, pobyty trvají 6 – 8 týdnů. Na konci pobytu prochází dítě komplexním vyšetřením u psychiatra, psychologa, učitele, etopeda a sociálního pracovníka. Každý z nich sepisuje zprávu, zda se dítě při pobytu zlepšilo nebo zhoršilo, závěrem dávají doporučení, jak s dítětem dále pracovat a kam má být dítě umístěno po propuštění z ústavu, zda se vrátí do rodiny nebo do dětského domova.

3.3 Rodičovské omezení

Pojem rodičovská zodpovědnost je v českém právním řádu zakotvena v zákonu o rodině, který jej vymezuje jako souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, zastupování nezletilého při právních úkonech a dále i práva a povinnosti související se správou jeho jmění. Při výkonu práv a povinností v rámci rodičovské zodpovědnosti jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje.

Zajištění řádné výchovy dětí někdy vyžaduje, aby byla provedena opatření zasahující do rodičovské zodpovědnosti. Jsou jimi pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, omezení rodičovské zodpovědnosti nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti. Jedná se o velmi závažné zásahy do vztahu mezi rodiči a dětmi, proto o nich rozhoduje po pečlivém zvážení všech okolností soud.

³⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy

Pozastavení rodičovské zodpovědnosti

Na rozdíl od omezení a zbavení rodičovské odpovědnosti je pozastavení určené pro děti, jejichž rodiče se ne vždy vlastní vinou dostanou do svízelné situace jako je například dlouhodobá nemoc nebo zranění, pohřešování rodičů nebo výkon trestu odnětí svobody.

Omezení rodičovské zodpovědnosti

Rodič své povinnosti vůči dítěti zanedbává nebo plní nedostatečně. V takovém případě může soud omezit rodičovskou zodpovědnost. Jde zejména o situace, kdy rodič v určitých ohledech svou rodičovskou úlohu plní a není prozatím nutné přistoupit k nejradikálnějšímu opatření (např. rodiče nevěnují výchově svého dítěte potřebnou péči).

Zbavení rodičovské zodpovědnosti

Jestliže rodič svou zodpovědnost opakovaně zneužívá nebo vážně zanedbává, může být rodičovské zodpovědnosti soudně zbaven. Rozhodnutí o zbavení rodičovské zodpovědnosti je vždy vyslovováno ve vztahu rodiče ke konkrétnímu dítěti. Soud také rozhodne o případném poručníkovi, který bude dítě vychovávat i zastupovat.³⁹

V případě, že rodiče si neplní svou rodičovskou zodpovědnost, mohou být trestně stíháni a postiženi dle § 201 trestního zákoníku pro přečin ohrožování mravní výchovy dítěte, tím, že ohrožují rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte například tím, že ho svádí nebo mu umožňují zahálčivý či nemravný život.⁴⁰

Rodiče jsou povinni spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany při ochraně zájmů a práv dítěte, na vyžádání předložit listiny, doklady a poskytnout potřebné informace a také umožnit návštěvu kurátora pro mládež v místě bydliště.⁴¹

³⁹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy

⁴⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁴¹ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

V rámci své bakalářské práce jsem několikrát navštívila kurátorky pro děti a mládež na odboru sociálně-právní ochrany dětí a mládeže v Českém Krumlově. Aby bylo možné uvést v práci různé příklady a skutečnosti, měla jsem fakultou povolenou i týdenní praxi na tomto odboru. Zde jsem konzultovala svou práci, získávala jsem potřebné informace o profesi kurátora, ale také jsem několikrát doprovázela kurátorky po různých rodinách. Ať už to byl otec, který měl problémy s alkoholem a to takové, že mu musely být odebrány vlastní děti, které jsme navštívily poté v dětském domově. Dívka, která před šestnáctým rokem porodila dítě nebo návštěva u šestileté holčičky v rodině, kde špína a nepořádek byl vidět i cítit na první pohled.

Během těchto konzultací a návštěv jsem měla možnost nejen kurátorky poslouchat, ale i vidět při jejich práci. Vzhledem k tomu, že během těchto schůzek probíhalo spoustu rozhovorů, debat a konzultací, rozhodla jsem se, že vytvořím vlastní výzkum, kterým se pokusím i zodpovědět na mé cílové otázky a to přiblížení profese kurátora a vytvoření statistiky úspěšnosti zařazení problémových skupin do společnosti.

Jak už jsem zmínila výše, měla jsem možnost během týdenní praxe poznat mnoho rodin, ale hlavně jsem vnímala přístup a chování kurátorek. Pravdou je, že univerzální postup, jak se chovat ke klientovi neexistuje. Vždy se musí zohlednit různé faktory jako je věk dítěte, sociální prostředí nebo také rozumové schopnosti např. výše IQ. V případě lidí s nižším IQ kurátorka něco vysvětlí, oni přikyvuji, že všemu rozumí, ale poté, co se kurátorka zeptá, zda všemu rozumí, je odpověď záporná. Právě proto musí být kurátorky nejen hodně trpělivé, ale také musí ke všem klientům přistupovat individuálně.

Do rodin jsem jezdila pokaždé s jinou kurátorkou nebo s „péčařkou“. Později mi bylo vysvětleno, že kurátorka se stará o „zlobivé děti.“ Je tím myšleno jakékoliv problémové chování dítěte a to hlavně na úrovni preventivní péče. „Péčařka“, což správně znamená péče o dítě, se věnuje rodičům. Zve si je telefonicky nebo dopisem do kanceláře, pokud rodič výzev nedbá, navštěvuje je kurátorka doma nebo v zaměstnání. V Českém Krumlově pracují tři kurátorky a tři „péčařky“. Každá z nich má své klienty, které mají rozdělené. Samozřejmě, když je potřeba něco vyřídit, poradit nebo vysvětlit jsou si kurátorky nápomocny.

Při návštěvách se kurátorky chovají naprosto profesionálně, trpělivě vysvětlují, proč přišly, co od rodiče potřebují a co neplní nebo plní špatně. Přestože se lidé ne vždy chovají slušně, kurátorka na sobě nedává nic znát. Rozhodně jsem neměla pocit, že by se ve vyhrocené situaci bála nebo se nechala zastrašit.

Jaká by vlastně kurátorka měla být? Bylo zmiňováno hodně vlastností, ale já považuji za velice důležité tyto: *empatie* – schopnost vcítit se do problému druhého, kurátorky mne však upozornily, že kurátorka nesmí být příliš empatická, že ji to může dříve nebo později zničit. Empatie samozřejmě, ale pouze v dané situaci, u daného člověka, jakmile odejde z rodiny, dál si problém nepřipouští. *Nestrannost* - kurátorka by se nikdy neměla nechat vtáhnout do problému a nadřizovat jedné nebo druhé straně. Jako další důležitou vlastnost vnímám *intuici* – víceméně všechny kurátorky potvrzují, že dojem z prvního setkání je hodně rozhodující a je jedno, zda se to týká dítěte či dospělého. Ve většině případů se kurátorky nemýlí. Je ještě hodně dalších vlastností, které by kurátorky měly mít a mají, ale většina je vymezena v etickém kodexu sociálního pracovníka, se kterým se kurátorky ztotožňují.

Při návštěvách v rodinách a vlastně i při nahlížení do spisů jsem brzy začala vnímat společné prvky většiny rodin – alkohol, cigarety, nezaměstnaní rodiče a s tím ruku v ruce nedostatek peněz, chudoba, zablokované účty, exekuce, v horším případě ubytovna se štenicemi nebo nepřizpůsobivými sousedy. A v takovém prostředí vyrůstají děti. Logicky jsem se ptala, co z těchto dětí vyroste a jak moc ovlivňuje rodinné prostředí vývoj dítěte? Odpověď byla skoro jednoznačná, nefunkční rodina předurčuje dítě ke stejnému životnímu stylu v dospělosti jako jeho rodiče. To, kde dítě vyrůstá, ovlivňuje i jeho zbytek života. Je zde i jasný rozdíl mezi řešením problémového chování dítěte ve funkční a nefunkční rodině. Klient, který spáchá nějaký prohřešek, např. kouří ve škole a má funkční rodinu, se ve většině případů po výchovném pohovoru na odboru zlepší a v problémovém chování nepokračuje. U nefunkčních rodin to začíná např. kouřením a nabalují se další problémy jako třeba požívání alkoholu. Rodina to ve většině případů jako problém vůbec nevnímá, je to pro ně naprostý standart a dítě omlouvají výmluvami typu – „on to chtěl jen vyzkoušet.“

Dále mne zajímalo z důvodu neustálého mediálního tlaku, zda se zvyšuje počet klientů, které OSPOD řeší. Odpověď mne trochu překvapila, protože podle statistik vedených odborem počet klientů nepatrně klesá. Největším prohřeškem na Českokrumlovsku je záškoláctví a přestupky (drobné krádeže v obchodech, výtržnictví, kouření a požívání

alkoholu). Mnohem častější oproti dřívějším letům je zneužívání sociálních sítí a šikana ve školách. Určitě si také zvýšila agresivita a to nejen u nezletilých, ale také u rodičů, což je asi dáno celkovým negativním vývojem naší společnosti. Samozřejmě jsem se zajímala také o mou statistiku úspěšnosti zařazení problémových dětí do společnosti. Bohužel k této statistice mi nebyl umožněn přístup a to z důvodu, že se statistika vede pouze pro vnitřní potřeby odboru a také z důvodu ochrany osobních dat. Veřejně přístupné jsou statistiky dětí a mládeže s opakovanými poruchami chování, laicky řečeno, pokud dítě spáchá prohřešek pouze 1x za rok, do statistiky nebude zařazen. Do statistiky se zařazují děti s dvěma a více prohřešky za kalendářní rok.

Navštívila jsem s kurátorkou také dětský domov, kde bydlelo děvče, které bylo odebráno z výchovy otci, který se o své děti nestaral. Bylo velmi zajímavé, pozorovat práci kurátorek přímo v terénu. Během jednoho dne jsme navštívili otce, který měl relativně uklizeno a jak se kurátorky zmínili, díky tomu, že o jejich návštěvě věděl, byl i střízlivý – práci nemá, ale něco se rýsuje (nikdy ve svém životě jsem neslyšela tolik lidí říci, že se něco rýsuje), byt nájemní, což byl velký skok, na rozdíl od bytu, dá-li se to tak říci, kde žil s dětmi předtím, než mu byly odebrány. Otec se vyjádřil zhruba takto: „S dcerou se občas vídám, s mladším synem už méně, s nejstarším synem, již zletilým se nevidám. Syn mi nebere telefon, žije asi někde u kamaráda a na školu se vykašlal.“ Na prosbu kurátorky, aby syna přemluvil k návratu alespoň do školy, krčí otec rameny a říká, že je to těžké. Poté jsme navštívily nezletilé děti otce. Děti žijí odděleně i od sebe, z důvodu chlapcovy sluchové vady musí žít v domově s dětmi s vadou sluchu. Byl to milý a plachý chlapec s velkýma očima, stydlý se mluvit a byl zrovna nemocný. Kurátorky se chlapce ptaly na školu, domov, ale chlapec víceméně pouze přikyvoval. Kurátorka byla velice příjemná a na chlapce vůbec netlačila. Také si promluvily s třídní učitelkou chlapce. Poté jsme jely do dětského domova, kde jsme nejdříve navštívily pana ředitele a ten dívku chválil, že se za dobu pobytu hodně zlepšila, odbouraly si téměř na nulu afektivní a vzteklé nálady, je společenská a vůdčí typ. Dále jsme hovořily s dívkou, bylo jí smutno po bratrovi, ale také po otci, chtěla by u něj žít, i přesto, že sama zmiňovala, že je otec náladový. Kurátorky se vyptávaly také na život v domově, školu.

Co mne nejvíce překvapilo, byly drobné dárky, které dostávají děti od kurátorek, bez rozdílu věku. Jsou to většinou sladkosti a kosmetika. Kurátorky navštěvují děti v domovech 1x za 3 měsíce, častěji to bohužel z pracovní vytíženosti nestíhají, ale vždy

přivezou nějakou drobnost pro radost. Dárky dostávají všichni nezletilí, protože je jedno, zda zlobí nebo se o ně rodiče nestarají. Kurátorky dárky berou dětem jako pozornost, rozhodně to není povinnost. Je to možné hlavně díky zdejšímu odboru, který vyšel vstříc žádostem kurátorek a zřídil zvláštní fond právě pro nákup dárků.

Shrnutí:

Základní činností kurátorek je v rámci jejich náplně práce hlavně preventivní a poradenská. Kurátorka považuje za nejdůležitější kontakt s klientem a jeho rodinou, už při prvním setkání je možné odhadnout, jakým směrem se bude případ ubírat. Kurátorka při prvním pohovoru zjišťuje rodinné poměry, zda žije s oběma rodiči, počet sourozenců, sociální prostředí, zda klient užívá nějaké léky, navštěvuje psychologa, psychiatra, zda jsou s klientem nějaké další problémy, vyžádá si zprávu od školy, kterou klient navštěvuje. Po novele zákona č. 359/1999 Sb. se povinně sepisuje na každého klienta vyhodnocení rodiny a celkový stav, u složitějších případů by se měla svolat případová studie. Zpráva musí být vždy pravdivá a musí odpovídat zjištěným skutečnostem.

Práce kurátorek je striktně vymezená, ale je spousta činností, které dělají nad rámec svých povinností. Pracovní doba nekončí s pátou hodinou odpolední, pokud je nutné pomoci nezletilému nebo rodičům, skončí pracovní doba, až když situace dovolí. Navštěvují opakovaně rodiče, kteří jsou v zaměstnání a pracovní doba se neslučuje s pracovní dobou odboru. Účastní se společně s policií kontrolních akcí zaměřených na podávání alkoholu mladistvým. Kurátorky drží pohotovost a v případě, že je kontaktují orgány činné v trestním řízení z důvodu dítěte v ohrožení života, přijíždí kdykoliv.

Myslím si, že kurátorky, které chtějí dělat svou práci opravdu zodpovědně, se musí smířit s tím, že jejich práce není jen zaměstnání, ale i určité poslání.

5 KAZUISTIKA

Při návštěvách na odboru sociálně-právní ochrany jsem mohla nahlédnout do spisové dokumentace níže uvedené kazuistiky. Tento způsob kvalitativního výzkumu jsem si zvolila z důvodu podrobnějšího představení profese kurátora pro mládež v systému sociálně-právní ochrany. Ze spisové dokumentace jsem si vybrala dvě kazuistiky. V kazuistikách je představeno, jakou roli má v životě dítěte rodina a také je zde ukázána podrobnější práce kurátora pro děti a mládež.

Jelikož se jedná o kazuistiky směřující k účelům trestního řízení, neodpovídají zcela kazuistickému schématu. Pro přehlednost jsem použila plynulý text, ne členění podle let.

Zatímco v případě Romana je rodina fungující, bezproblémová a do určitých let není s Romanem žádný problém, v případě Evy je rodina nefungující, bez zákazů a hranic. Která z rodin se na životní situaci dítěte podepsala lépe, je zřejmé právě z uvedených kazuistik.

KAZUISTIKA 1- Roman

Rodina:

Petra, rok narození 1990

Roman, rok narození 1994

matka, rok narození 1969 - prodavačka

otec, rok narození 1963 - technik

Rodinná anamnéza:

Rodina je v evidenci odboru sociálně-právní ochrany od roku 2009, po spáchání přestupku. Do té doby nebyla spisová dokumentace vedena.

Roman pochází z úplné rodiny. Oba rodiče Romana jsou trvale zaměstnáni a kromě něho mají ještě zletilou dceru. Rodina obývá panelákový byt, Roman zde má vlastní pokoj. Chlapec si rozuměl s rodiči i starší sestrou, nyní žijící v Praze. S Romanem až do prosince roku 2009 nebyly výraznější problémy doma ani ve škole. Chování se změnilo pravděpodobně s příchodem puberty.

Osobní anamnéza:

Roman začal chodit na základní školu v roce 2001, prospěch byl lehce nadprůměrný, školní docházka bezproblémová. Situace se změnila v prosinci 2009, kdy byl Roman i s rodiči pozván k výchovnému pohovoru na odbor sociálně-právní ochrany dětí z důvodu neomluvených 19 hodin školní docházky. Rodiče byli zaskočení, protože neměli o záškoláctví svého syna potuchy a zároveň se podívovali nad tím, proč se o tom nedozvěděli od vedení školy nebo třídního učitele dříve. Následoval pohovor před výchovnou komisí a po měsíci od výchovného pohovoru Roman z důvodu častého zapomínání žákovské knížky a občasné nekázně dostal napomenutí třídního učitele. Další výchovný pohovor z důvodu nošení cigaret a kouření ve škole. Do léta zlepšení, ale v srpnu 2010 byl Roman v řešení na Městském úřadě, protože pokřikoval na kolemjdoucí z balkonu vulgární výrazy se sexuální podtextem. Po domluvě rodičů se Roman poškozené paní omluvil a došlo ke smíru. Přistižen při požívání alkoholu – následoval opět výchovný pohovor na odboru. Do prosince 2010 byl proveden několikrát výchovný pohovor s Romanem i rodiči, ke kouření cigaret a požívání alkoholu se přidalo pravidelné kouření marihuany. Následně byla doporučena ambulantní léčba závislosti. V pololetí si Roman zfalšoval vysvědčení a ukradl doma rodičům peníze. V únoru 2010 následovalo z důvodu závislosti šestitýdenní léčení na specializovaném pracovišti, které zprostředkovala sestra v Praze. Po návratu došlo po určitou dobu ke zlepšení, ale ve druhém ročníku, v roce 2011, byl pro záškoláctví a špatnou docházku na vysvědčení 9x neklasifikován. K závadovému chování se přidalo užívání drog a hraní automatů, při návštěvě babičky ukradl peníze, zlato a šperky, hlášeno na policii. Vše stihl mezitím prodat pod cenou a utratit za automaty a drogy. Pro nedání souhlasu s trestním stíháním byl případ odložen. Následně byl vyloučen ze střední školy a nějakou dobu ho zaměstnával strýc v soukromé firmě. Po dosažení zletilosti, v roce 2012, nastoupil dobrovolně na léčení do psychiatrické léčebny v Červeném Dvoře.

Osobní anamnéza – školní vzdělání:

Nezletilý zahájil povinnou školní docházku s ročním odkladem v roce 2001 na základní škole v okresním městě, kde s rodiči bydlí.

Jeho prospěch byl lehce nadprůměrný, občasná nepozornost a vyrušování, domácí úkoly byly pod vedením rodičů v pořádku. Mezi dětmi byl oblíbený, rád pomohl spolužákům i dospělým, cenil si pochvaly; docházka do školy byla bez potíží.

V průběhu let se jeho chování zhoršovalo, v roce 2009 mu bylo uděleno napomenutí třídního učitele za porušování školního řádu a nevhodné chování ve výuce, důtka třídního učitele za kouření v době vyučování. Docházka do školy byla do osmé třídy pravidelná, zlom nastal v posledním ročníku ZŠ.

Povinnou školní docházku Roman ukončil ve školním roce 2009/2010 na ZŠ v okresním městě. Dle zprávy školy byl v chování chlapce pozorován zvýšený psychomotorický neklid a nervozita spojená s impulzivitou. V práci byl lehce negativistický, při kladném hodnocení se jeho zájem o práci zvyšoval. Potřeboval klidný přístup. Byl komunikativní, jeho postavení v kolektivu bylo velmi dobré, byl oblíbený. Neměl závažné kázeňské přestupky. Zadané úkoly většinou plnil. Jeho studijní výsledky byly hodnoceny jako lehce nadprůměrné, škola měla za to, že je schopen vystudovat střední školu.

Chlapec měl neomluvenou absenci, rodiče se školou řádně spolupracovali.

Od září 2010 do března 2011 byl nezletilý žákem 1. ročníku čtyřletého studia na střední integrované škole v krajském městě, kam denně dojížděl z jeho bydliště. Jeho prospěch se začal rapidně zhoršovat ve druhém ročníku, kdy chlapec přidal ke kouření marihuany hraní automatů a začal užívat další drogy (pervitin). Na výsledcích pololetního vysvědčení již byl nezájem o školu viděn (5x nedostatečná) a opět neomluvené hodiny. Na konci školního roku již nebyl 9x klasifikován a následovalo vyloučení za školy.

Sociální diagnóza

Na základě všech shora uvedených důvodů byla přijata různá opatření. Především do rodiny nezletilého od roku 2009 vstupoval orgán sociálně-právní ochrany dětí. Rodiče spolupracovali, ale z důvodu pracovní vytíženosti neměli na syna dostatek času. Právě z důvodu pracovní vytíženosti obou rodičů podcenili trávení volné časové aktivity.

Od roku 2010 (po spáchání provinění) byl realizován dohled probačního úředníka a následoval pobyt na specializovaném protidrogovém pracovišti pro děti a mladistvé. Léčení se minulo účinkem, protože krátce po návratu opět sklouzl k drogám a přidalo se

hraní automatů, což vyústilo až k vyloučení ze školy. Následně spáchal provinění (krádež finanční hotovosti a cenností v rodině), odloženo pro nedání souhlasu s trestním stíháním.

Po dovršení zletilosti následoval dobrovolný pobyt v psychiatrické léčebně.

Sociální prognóza

Prognóza je v tomto případě nejistá, za podstatné je potřeba považovat úspěšné zvládnutí léčby a znovu začlenění do společnosti. Romanovo velkou výhodou je, že rodina za ním stále stojí a je připravena mu pomoci.

KAZUISTIKA 2 - Eva

Rodina:

Eva, narozena 1997

Martina, narozen 1996

Matka, narozená 1977, nezaměstnaná

Otec, narozen 1975, nezaměstnaný

Rodiče rozvedeni – děti svěřeny do výchovy matky

Rodinná anamnéza:

Obě děti vychovává matka, která se rozvedla, když děvčatům byly čtyři a pět let, děti byly svěřeny do její výchovy. Rodina žije v nájemním bytě v paneláku, Eva má společný pokoj se starší sestrou. Otec žije v jiném městě společně v bytě se svou matkou. Oba rodiče jsou dlouhodobě nezaměstnaní, žijí na sociálních dávkách. Starší Martina je do současné doby víceméně bezproblémová, mladší Eva se začala rapidně měnit od svých třinácti let. Eva je v evidenci odboru od roku 2010, po spáchání činu jinak trestného.

Osobní anamnéza:

Eva začala chodit na základní školu v místě trvalého bydliště roce 2003. Prospěch byl průměrný, školní docházka bezproblémová. Situace se změnila po prázdninách ve školním roce 2010 – důtka ředitele, z důvodu vulgárního vyjadřování a nekázně o přestávkách, hrubé chování ke spolužákům, nepřipravenost, zapomínání pomůcek. Matka byla pozvána

k výchovnému pohovoru na odbor sociálně-právní ochrany dětí, kde uvedla, že si s dcerou neví rady. Na určitou dobu zlepšení. V roce 2011 krádež v obchodě a další neomluvené hodiny ve škole. Následoval výchovný pohovor na odboru, kde se matka s kurátorkou domluvila na dobrovolném pobytu dcery ve výchovném ústavu. To později matka odvolala. Kurátorka dále pravidelně navštěvovala rodinu, kde se situace nelepšila. Matka nezvládala výchovu dcery, která byla na ní drzá a neposlouchala ji. S výchovou otce se rovněž nedalo počítat, o své dcery nejevil příliš zájem. Na konci školního roku měla Eva osm čtyřek a z chování neuspokojivou. V létě 2011 další výchovný pohovor, při kterém byl Evě nabídnut probační program „Právo pro každý den“. Slib, že se všelepší, hlavně chování k matce. Na probační program Eva vůbec nenastoupila. Říjen 2011 opět školní výchovná komise – problémové chování, vulgarita, neomluvené hodiny. Prosinec 2011 - zhoršující chování, přidalo se napadání spolužáků, výbuchy vzteku, vybíjí se na spolužácích i vyučujících. Matka několikrát na pozvání odboru nereaguje, proto ji kurátorka navštívila doma. Návrh na výchovné opatření, soud by mohl rozhodnout o umístění do diagnostického ústavu. Matka s tím souhlasila, dle jejích slov, je dcera čím dál horší. Leden 2012 matka opět nepřišla na domluvenou schůzku, návštěva v rodině - Eva je nezvladatelná, vulgární i k matce. Z těchto důvodů podnět na zahájení řízení o výchovném opatření. Únor 2012 napadení spolužačky - návštěva psychiatricky, léčba farmaky. Rozsudek - nařízení ústavní výchovy. Březen 2012 brutální napadení spolužáka – kopance do hlavy a břicha. Druhý den byla Eva zadržena městskou policií a při dechové zkoušce naměřeno 0,6 promile. Psychiatricka Evě přidala další léky, následoval pobyt v diagnostickém ústavu v Homolích. Zde byl při nástupu pozitivní test na THC. Duben 2012 vyjádření etopedky: „Vstřícné a klidné děvče, pokud by měla mantinely, nebyl by s ní větší problém.“ Matka se nad touto zprávou podivuje, zná ji pouze jako problémovou holku. Květen 2012 ukončení pobytu a v závěrečné zprávě doporučení pro přechod do dětského domova, návrat domů se nedoporučuje z důvodu nezájmu matky o dceru. Léto 2012 Eva je na prázdninách doma, matka několikrát nebere telefon ani nepřichází na dohodnuté schůzky. Říjen 2012 - dcera stále v dětském domově., začíná zlobit starší sestra, raději žije s otcem a babičkou. Zpráva z dětského domova - pracovitá a šikovná, problémy s autoritami, drzá. Matka se Evě od prázdnin neozvala. Listopad 2012 - pohovor s rodiči, proč si neberou dceru. Uvedené důvody – nezvladatelná, drzá. Poté si ji matka vzala na jeden víkend. A poté až na vánoční prázdniny 2012. Pobyt nedopadl vůbec dobře. Eva se hodně hádala s matkou, byla na ni drzá a vztekla. Matka ji z těchto důvodů vrátila dříve do dětského domova. Nyní matka neví, co má dělat, od vánočních prázdnin se s ní neviděla.

Osobní anamnéza – školní vzdělání:

Nezletilá zahájila povinnou školní docházku v roce 2003 na základní škole v okresním městě, kde bydlela s matkou a sestrou. Její prospěch byl zpočátku průměrný, občas byla roztěkaná a nepozorná. Postupně se zhoršovala, matka nedokáže přinutit dceru, aby si řádně plnila školní povinnosti, otec jeví pouze omezený zájem. Mezi dětmi není příliš oblíbená pro svou impulzivní povahu, dá se říci, že z ní mají děti strach. Docházka do školy byla do určité doby bez potíží, učitelé dívku vnímají jako problémovou žákyni.

Sociální diagnóza

Na základě všech shora uvedených důvodů byla přijata řada opatření. Především do rodiny nezletilé od r. 2010 výrazně a soustavně intervenoval orgán sociálně-právní ochrany dětí z důvodu nespolupráce rodičů i dětí.

Od roku 2010 nařízen dohled nad výchovou.

Od roku 2011 (napomenutí s výstrahou) byl nařízen dohled probačního úředníka a následně byl doporučen pobyt v dětském diagnostickém ústavu.

Sociální prognóza

Prognóza je velmi nejistá, v tomto případě selhalo to nejdůležitější – rodina. Dívka má špatné zázemí, nefungující rodinu a to po jakékoliv stránce, rodičům je víceméně na obtíž. Je pouze otázkou času, co vyvede dalšího, možná i horšího.

Shrnutí

Kurátorovu činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí jsem nastínila ve dvou výše uvedených kazuistikách. Z uvedených případů vyplývá, že práce kurátora je sice důležitá a nezastupitelná, ale v rámci prvního případu – Romana, je vidět, že i když se o chlapce intenzivně zajímali jak rodiče i kurátor, pozitivní výsledek se dostavil až velmi pozdě. V podstatě až když chlapec dospěl a sám si uvědomil, v jaké se nachází situaci a jaká ho čeká budoucnost a dobrovolně nastoupil na léčbu. Otázkou zůstává, zda by byl výsledek stejný, i kdyby rodiče nezaintervenovali sociálně-právní odbor. Domnívám se, že kurátor v tomto případě pomáhal v podstatě i samotným rodičům a Romanův osud by byl bez kurátorčiny pomoci velmi nejistý. Nedá se totiž říci, zda by rodiče sami situaci zvládli.

V rámci druhého případu – Evy, byla kurátorka víceméně jediná, kdo se o ni zajímal. Soustavně intervenovala na zlepšení úrovně výchovné péče ze strany matky i na samotnou dívku. V rámci případu spolupracovala nejen s rodinami dívky, otce musela několikrát navštívit v místě jeho bydliště, ale také se školou, policií, střediskem výchovné péče, soudem a dětským diagnostickým ústavem.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo seznámení s profesí kurátora v systému sociálně-právní ochrany dětí. Pomocí odborné literatury, platných zákonů, internetových zdrojů a hlavně díky velké pomoci kurátorky pro mládež na odboru sociálně právní ochrany dětí jsem se snažila popsat a upřesnit náplň práce kurátora - podle jakých zákonů může kurátor pracovat, s jakými klienty se v rámci své profese setkává a jaké druhy konfliktů řeší kurátor pro mládež právě s těmito klienty. Z důvodu, abych přiblížila každodenní práci kurátorů pro mládež, jsem provedla vlastní výzkum a vybrala jsem si dvě různé kazuistiky, kde jsou vidět jasné rozdíly mezi rodinami. Myslím si, že můj hlavní cíl práce – přiblížení profese kurátora byl naplněn, bohužel dílčí cíl - vytvoření statistiky úspěšnosti zařazení problémových skupin do společnosti se mi nepovedl naplnit a to hlavně z důvodu ochrany osobních údajů.

Toto téma mne vždy zajímalo a po návštěvách a sepsání bakalářské práce mi přijde tato profese ještě zajímavější. O tom, že je to nelehká profese jsem věděla, byla jsem však mile překvapena, že u této psychicky velmi náročné práce, dokáže kurátorka i po více než dvaceti letech praxe mluvit se zapálením a odhodlaností jít dál. Jak jsem již zmiňovala ve své práci, nejsem kurátorka, ale mám tři děti a z toho dvě jsou již věkem podobní klientům kurátorů pro mládež. Se starším synem jsou o trochu větší školní problémy a při čtení a povídání o klientech kurátorky jsem se několikrát přistihla, že přemýšlím nad tím, zda tu za pár měsíců nebudu sedět ne jako studentka, která potřebuje informace pro svou bakalářskou práci, ale jako máma od dítěte, které má výchovné problémy. Samozřejmě, že jsem přesvědčená o tom, že to nikdy nedovolím, že děti mají doma dobré zázemí a snad i správnou výchovu, ale bohužel jak už jsem se přesvědčila, někdy stačí jen malý přešlap nebo prostě jen být v nesprávný čas na nesprávném místě a výchovný problém je na světě.

Z mého pohledu musím rozhodně dát za pravdu odborné literatuře, v níž se uvádí, že základem všeho je rodina. Ta je považována za základ výchovy a socializace dítěte. Rodinná výchova má velký význam pro formování osobnosti mladého člověka a také pro jeho mravní vývoj. Bohužel ale jen vhodné rodinné prostředí asi vždy nestačí. Přesvědčila jsem se o tom hned u první kazuistiky, kde Roman vyrůstal ve vhodném prostředí, má úplnou a funkční rodinu, a přesto propadl postupně drogám a automatům. Jak je možné, že v „normální“ rodině se stane to, kdy se postupem času z bezproblémového chlapce stane lhář a zloděj? Kde rodiče zanedbali výchovu a mohou za to vůbec rodiče? Když se nad tím

zamyslím, vyvstává mi spousta otázek. Zatímco v druhé kazuistice je vše jasné – rodiče od malička nefungují, jak by měli, nepracují, otec na své děti nechce mít čas, matku Eva asi nikdy nerespektovala, tak je tak nějak asi i samozřejmé, že děti z tohoto prostředí budou „problémové“ a jednou až vyrostou, půjdou pravděpodobně ve šlépějích svých rodičů.

Čím tedy pomoci dětem, aby z nich nebyli „problémové děti“? Myslím, že je třeba se snažit vytvořit pro děti a mládež co nejlepší prostředí, ve kterém by vyrůstaly a umožnit jim vyrůstat ve „zdravém sociálním klimatu.“ V takovém prostředí, které je nebude svádět nebo dokonce nutit k trestné činnosti. Myslím si, že dobrou strategií je nabídka volnočasových aktivit, které mohou děti využívat.

Na růstu delikventního chování dětí i mladistvých má nesporně vliv také celospolečenské klima- funkčnost nebo spíše nefunkčnost rodiny, vedení dětí ve školách, naplnění jejich volného času zájmovými aktivitami a v neposlední řadě jejich kamarádi. Myslím si, že je opravdu nutné zaměřit komplexní prevenci na tento celospolečenský problém. A když už je „problémové“ dítě v péči kurátora pro mládež, je důležité, aby mu nejen kurátor, ale i rodina a škola pomohli zvládnout krizi a odstranit samozřejmě příčiny „problémového“ chování. Úspěšné řešení je také podmíněno i spoluprací s odborníky, profesionály a ostatními organizacemi, které se zabývají touto cílovou skupinou. Je důležité, aby se navzájem informovali a každý plnil zodpovědně svou roli.

Samozřejmě jako matka dvou dospívajících synů vnímám, že v dnešním juvenilním přístupu společnosti k základním hodnotám je výchova daleko složitější než v dobách minulých. Na druhou stranu pocítuji, že se neustále řeší práva dětí a že misky vah se stále více naklánějí na stranu práv dítěte. Myslím tím to, že pedagog si v dnešní době rozmyslí, zda vůbec může na žáka zvýšit hlas, o nějaké lehké formě tělesného trestu ani nemluvě. Je samozřejmě správné mít svá práva, ale kdo chce mít svá práva, musí mít zákonitě i své povinnosti. Pokud jsou tyto dvě veličiny v nerovnováze, veškerá práce kurátorů, ale i ostatních pedagogických pracovníků je, nechci říci zbytečná, ale přinejmenším zbytečně zdlouhavá a kýžený výsledek je v mnoha případech nejistý.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ:

Literatura:

Kolektiv autorů.: *Metodická příručka pro sociální kurátory*. První vydání. Ostrava:

Ostravská univerzita, 2010, 150 s. ISBN 978-80-7368-628-4.

Matoušek, O., Kolářková, J., Kodýmová, P.: *Sociální práce v praxi*, První vydání. Praha:

Portál, 2005, 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

Matoušek, O.: *Slovník sociální práce*, První vydání. Praha: Portál, 2003, 288 s.

ISBN 80-7178-549-0.

Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*, První vydání. Praha: Portál, 1995, 94 s.

ISBN 80-7178-049-9.

Vágnerová, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Čtvrté vydání. Praha: Portál,

2008, 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

Internetové zdroje:

Kdo zajišťuje poskytování sociálně- právní ochrany dětí. Dostupné na:

www.MPSV.CZ/CS/7243#II. [cit. 2012-08-25]

K problematice delikventní mládeže. Dostupné na:

http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2000/00_04/maresova.html

[cit. 2012-11-03]

Kriminalita dětí a mládeže. Dostupné na:

http://userfiles.nidm.cz/file /KPZ /Kriminalita_deti_a_mladeze.pdf [cit. 2012-10-12]

Listina základních práv a svobod. Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

[cit. 2012-11-05]

Proč začínají děti kouřit. Dostupné na:

http://www.koureni.xf.cz/index.php?site=koureni_mladez [cit. 2012-09-25]

Úmluva o právech dítěte. Dostupné na: [http://www.osn.cz/dokumenty-](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf)

[osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf) [cit. 2012-09-05]

Zákony:

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 383/2005 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů

§ 19 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

§ 109 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

PŘÍLOHA Č. 1: ETICKÝ KODEX

1. Etické zásady

1.1 Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v dokumentech relevantních pro praxi sociálního pracovníka, a to především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Chartě lidských práv Spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte a dalších mezinárodních deklaracích a úmluvách. Dále se řídí ústavou, Listinou základních práv a svobod a dalšími zákony tohoto státu, které se od těchto dokumentů odvíjejí.

1.2 Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, pohlaví, rodinný stav, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.

1.3 Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých osob.

1.4 Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružením občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků.

1.5 Sociální pracovník dává přednost profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni.

2. Pravidla etického chování sociálního pracovníka

2.1 Ve vztahu ke klientovi

2.1.1 Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.

2.1.2 Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.

2.1.3 Sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům. Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka. Sociální pracovník se zaměřuje na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit a tak podporuje jejich zmocnění.

2.1.4 Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požaduje s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty, a informuje ho o jejich potřebnosti a použití. Žádnou informaci o klientovi neposkytne bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům

v plném rozsahu (zejména nezletilé děti), nebo případy, kdy jsou ohroženy další osoby. Tam, kde je to v souladu s platnými právními předpisy, umožňuje účastníkům řízení nahlížet do spisů, které se řízení týkají.

2.1.5 Sociální pracovník podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, na které mají nárok, a to nejen od instituce, ve které jsou zaměstnáni, ale i ostatních příslušných zdrojů. Poučí klienty o povinnostech, které vyplývají z takto poskytnutých služeb a dávek. Podporuje klienta při řešení problémů týkajících se dalších sfér jeho života.

2.1.6 Sociální pracovník podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů.

2.1.7 Sociální pracovník si je vědom svých odborných a profesních omezení. Pokud s klientem nemůže sám pracovat, předá mu informace o dalších formách pomoci. Sociální pracovník jedná s osobami, které používají jejich služby (klienty), s účastí, empatií a péčí.

2.2 Ve vztahu ke svému zaměstnavateli

2.2.1 Sociální pracovník odpovědně plní své povinnosti vyplývající ze závazku ke svému zaměstnavateli.

2.2.2 V zaměstnavatelské organizaci spolupůsobí při vytváření takových podmínek, které umožní sociálním pracovníkům v ní zaměstnaným přijmout a uplatňovat závazky vyplývající z tohoto kodexu.

2.2.3 Snaží se ovlivňovat sociální politiku, pracovní postupy a jejich praktické uplatňování ve své zaměstnavatelské organizaci s ohledem na co nejvyšší úroveň služeb poskytovaných klientům.

2.3 Ve vztahu ke kolegům

2.3.1 Sociální pracovník respektuje znalosti a zkušenosti svých kolegů a ostatních odborných pracovníků. Vyhledává a rozšiřuje spolupráci s nimi a tím zvyšuje kvalitu poskytovaných sociálních služeb.

2.3.2 Respektuje rozdíly v názorech a praktické činnosti kolegů a ostatních odborných a dobrovolných pracovníků. Kritické připomínky k nim vyjadřuje na vhodném místě vhodným způsobem.

2.3.3 Sociální pracovník iniciuje a zapojuje se do diskusí týkajících se etiky se svými kolegy a zaměstnavateli a je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložena.

2.4 Ve vztahu ke svému povolání a odbornosti

2.4.1 Sociální pracovník dbá na udržení a zvyšování prestiže svého povolání.

2.4.2 Neustále se snaží o udržení a zvýšení odborné úrovně sociální práce a uplatňování nových přístupů a metod.

2.4.3 Působí na to, aby odbornou sociální práci prováděl vždy kvalifikovaný pracovník s odpovídajícím vzděláním.

2.4.4 Je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání a výcvik, což je základ pro udržení stanovené úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.

2.4.5 Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce.

2.4.6 Sociální pracovník spolupracuje se školami sociální práce, aby podpořil studenty sociální práce při získávání kvalitního praktického výcviku a aktuální praktické znalosti.

2.5 Ve vztahu ke společnosti

2.5.1 Sociální pracovník má právo i povinnost upozorňovat širokou veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů.

2.5.2 Zasazuje se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.

2.5.3 Upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují.

2.5.4 Působí na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života pro všechny osoby, a to se zvláštním zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům a skupinám.

2.5.5 Sociální pracovník působí na zlepšení podmínek, které zvyšují vážnost a úctu ke kulturám, které vytvořilo lidstvo.

2.5.6 Sociální pracovník požaduje uznání toho, že je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci a vzhledem k zákonným ustanovením, a že tyto odpovědnosti mohou být ve vzájemném konfliktu.

Etické problémové okruhy

Tyto problémové okruhy by měly být rozpracovány v rozšířeném kodexu, který by byl zaměřen na specifika sociální práce v různých oblastech. Sociální práce s jednotlivcem, rodinami, skupinami, komunitami a organizacemi vytváří pro sociálního pracovníka situace, ve kterých musí nejen eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i eticky rozhodovat. Sociální pracovník eticky uvažuje při sociálním šetření, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o použití metod sociální práce, o sociálně-technických opatřeních a administrativně-správních postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledků

na klientův život.

A. Základní etické problémy jsou

– kdy vstupovat či zasahovat do života občana a jeho rodiny, skupiny či obce (např. z hlediska prevence či sociální terapie společensky nežádoucí situace); kterým sociálním případům dát přednost a věnovat čas na dlouhodobé sociálně výchovné působení; kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití; kdy přestat se sociální terapií a poskytováním služeb a dávek sociální pomoci.

B. Další problémové okruhy,

které se občas vyskytují a vyžadují etické hodnocení a rozhodování, vyplývají z následujících situací, kdy loajalita sociálního pracovníka s klientem se dostane do střetu zájmů: při konfliktu zájmu samotného sociálního pracovníka se zájmem klienta; při konfliktu klienta a jiného občana; při konfliktu mezi institucí či organizací a skupinou klientů; při konfliktu zájmu klientů a ostatní společnosti; při konfliktu mezi zaměstnavatelem a jeho sociálními pracovníky.

C. Sociální pracovník má ve své náplni roli pracovníka,

který klientům pomáhá a současně má klienty kontrolovat. Vztahy mezi těmito protichůdnými aspekty sociální práce vyžadují, aby si sociální pracovníci vyjasnili etické důsledky kontrolní role a do jaké míry je tato role přijatelná z hlediska základních hodnot sociální práce.

Postupy při řešení etických problémů

1. Závažné etické problémy budou probírány a řešeny ve skupinách pracovníků v rámci Společnosti sociálních pracovníků ČR (dále jen Společnost). Sociální pracovník má mít možnost diskutovat, zvažovat a analyzovat tyto problémy ve spolupráci s kolegy a dalšími odborníky, event. i za účasti stran, kterých se problémy týkají.
2. Společnost může doplnit a přizpůsobit etické zásady pro ty oblasti terénní sociální práce, kde jsou etické problémy komplikované a závažné.
3. Na základě tohoto kodexu je úkolem Společnosti pomáhat jednotlivým sociálním pracovníkům analyzovat a pomáhat řešit jednotlivé problémy.